

GUSTAVE GUILLAUME U SVJETLU DE SAUSSUREOVE LINGVISTIKE

VJEKOSLAV ČOŠIĆ

Od početka dvadesetog stoljeća francuska je lingvistika imala nekoliko izrazitih veličina (Meillet, Brunot, Marouzeau, Guillaume, Gougenheim, Benveniste, Martinet) uz mlađe, danas u punoj snazi (Wagner, Antoine, Dubois, Pottier). Svaki od njih, tko više tko manje, zasebno je poglavlje lingvističke misli. Ima se međutim dojam da sve te veličine postoje paralelno, u nekoj vrsti naučne koegzistencije, tvoreći tako panoptikum francuske lingvistike XX stoljeća. Ni jedan od njih nije uspio nametnuti svoju teoriju u onoj mjeri kao Bloemfield ili Chomsky u SAD.

Ime *Gustavea Guillaumea* u ovom probranom društvu može iznenaditi, i to s pravom, jer nije poznato izvan Francuske (često ni u samoj Francuskoj) kao npr. Meillet, Marouzeau ili Martinet. Razlog je u tome što je taj nadasve misaoni lingvist i teoretičar jezika doživio nezahvalnu sudbinu nikad dovoljno i nikad do kraja shvaćenog učenjaka. O njegovu se životu vrlo malo zna. Rođen 1883, a umro je 1960. Za života je vrlo malo objavio: *Problème de l'article et sa solution dans la langue française*, 1919, *Temps et Verbe*, 1929, *L'Architectonique du temps dans les langues classiques*, 1945. Posthumno je objavljena knjiga *Langage et Science du Langage*, 1964,¹ zbirka objavljenih studija (19). U pripremi je izdanje njegove veoma opsežne rukopisne ostavštine.

Međutim, iza njega je ostalo nešto mnogo vrednije, što je možda odlučilo sudbinom njegove lingvističke teorije. To je uspomena u sjećanjima njegovih studenata, slušača na *Ecole des Hautes Etudes* u Parizu na kojoj je predavao od 1938-60, zahvaljujući najviše Vendryesu, Benvenisteu i, mada već mrtvom, Meilletu.

---

¹ Veliki dio građe za ovaj rad uzet je iz *Langage et Science du Langage*. Paginacija se odnosi na njezino drugo izdanje: *Gustave Guillaume, Langage et Science du Langage*, Paris, Nizet i Québec, Presses de l'Université Laval 2, 1969 (skraćeno *L. S. L.*).

Samo dva puta Guillaume se našao u središtu francuskog lingvističkog života, i to mimo svoje volje, u povodu dviju polemika koje su se vodile oko njegove teorije glagola na stranicama revije *Le Français Moderne*, 1952. i 1959.² Ostalo njegovo naučno djelovanje ograničeno je na uzak krug slušača na *Ecole des Hautes Etudes* i na još uži krug prijatelja i učenika: Robert-Léon Wagner, Roch Valin, Henri Bonnard, Antoine Meillet i još neki, s kojima je često saobraćao pismeno.³ Njegova rukopisna ostavština sadrži nekoliko tisuća stranica koje njegovi učenici Valin, Stefanini i Moignet sada pripremaju za publiciranje. Široj lingvističkoj javnosti Guillaumeova je teorija ostala dakle gotovo nepristupačna i nepoznata.⁴ Osim navedenog, tomu je pridonijela i ekspanzija strukturalizma u lingvistici naših dana, jak utjecaj američke generativne gramatike u najnovije doba te nadasve loš glas koji bije psihologizam i mentalizam u naše doba scijentizma. No i sama priroda njegova djela pridonijela je toj sudbini zaborava. Stvarajući svoju originalnu *psihomehaničku teoriju jezika*,⁵ Guillaume je morao pribjeći stvaranju posebne terminologije koja je običnom čitaocu potpuno ili gotovo potpuno nedostupna.⁶ No bez obzira na to, Guillaumea danas sve više počinju slijediti, intepretirati ili citirati mnogi francuski lingvisti: Wagner, Stefanini, Moignet, Pottier, Martin, Molho.⁷ Osim toga, nitko tko se u francuskoj lin-

² Zbog nesporazuma s protivnicima i uredništvom, Guillaume je nakon prve polemike prekinuo suradnju u toj reviji; u drugoj su njegovi učenici Valin i Moignet uzeli u obranu svog učitelja. Polemika je ubrzo prekinuta intervencijom uredništva i smrću Guillaumea, 2. II 1960.

³ Ta će korespondencija, sakupljena i objavljena, baciti novo svjetlo na njegovu lingvistiku.

⁴ Ni ovaj naš rad ne pretendira stoga na dublje zahvaćanje u problematiku Guillaumeove lingvistike. Ovo je prije svega informativan i tematski pristup, privremena shematizacija jedne kompleksne teorije.

⁵ Usp. Roch Valin, »Petite introduction à la psychomécanique du langage«, *Cahiers de Linguistique structurale*, III, 1954, Presses de l'Université Laval, Québec.

⁶ Većinom su to kovanice na bazi grčkog i latinskog jezika te francuski neologizmi (énantiotropie, causation obverse, causation déverse, causé construit, chronogénèse, saisie, tenseur i sl.). Činjenica da on ne upotrebljava gotovo nikakav korpus, otežava još više praćenje njegovih apstraktnih razmatranja o jeziku. Nemoguće ga je, barem zasad, prevesti na bilo koji jezik.

⁷ Dajemo samo kratku bibliografiju njihovih djela inspiriranih Guillaumeovom teorijom:

Robert-Léon Wagner, *Grammaire et Philologie*, Centre de Documentation universitaire, 2 fasc., Paris, 1953—1954.

Jean Stefanini, *La Voix pronomiale en ancien et moyen français*, Thèse de Paris, Publ. Fac. Lettres d'Aix-en-Provence, Nouvelle série, XXXIII, 1962, Ophrys, Gap.

gvistici bavi problemom člana ili glagola, ne može mimoići Guillaumeova djela.

Prisjetimo se da je i de Saussure doživio sličnu sudbinu, da je dugo bio zaboravljen,⁸ da je nakon briljantnog početka nastao tajac u njegovoj karijeri, i na koncu, da su mu uspomenu i djelo sačuvali upravo njegovi učenici Bally, Séchehaye i Riedlinger.

Međutim, sve te sudbinske paralele mogu biti samo povod a ne i stvarni razlog našem razmatranju teorije Gustavea Guillaumea u svjetlu de Saussureove lingvistike. Stvarni razlog leži u uvjerenju da je potrebno i opravdano, barem metodološki, usporediti de Saussureovu lingvistiku s Guillaumeovom teorijom, koja, usprkos svojoj kompliciranoj terminologiji »zaslužuje našu pažnju« po mišljenju povjesničara francuske lingvistike, Nizozemca L. Kukenheima.⁹ To zato što sav današnji lingvistički svijet više ili manje misli de Saussureovim kategorijama ili barem od njih polazi. Pokušat ćemo bar terminološki usporediti ova dva sistema, jer je teško, i riskantno, uspoređivati sadržaje dvaju originalnih i gotovo zatvorenih sistema kao što su sistemi koje namjeravamo razmatrati.¹⁰

Dodirnih točaka i sličnih problema između de Saussurea i Guillaumea ima dosta. Posao će nam biti olakšan činjenicom što se Guillaume sam, u tekstu i bilješkama, osvrće na de Saussurea i njegovu teoriju.

Osvrnut ćemo se uglavnom na glavne postavke de Saussureove teorije, služeći se njima kao polaznom točkom naših usporedaba.

Gérard Moignet, *Essai sur le mode subjonctif en latin postclassique et en ancien français*, Thèse de Paris, Publ. Fac. Lettres d'Alger, XXXVII, 1959, P. U. F., Alger.

Bernard Pottier, *Systématique des éléments de relation: étude de morphosyntaxe structurale romane*, Thèse de Paris, Bibl. fr. et rom., série A, II, 1961, Klincksieck, Paris.

Robert Martin, *Etude synchronique et diachronique du mot RIEN, du XIVe siècle au français moderne*, Thèse de doctorat du IIIe cycle, Paris, Klincksieck, 1966.

Maurice Molho, »Impératif, indicatif, subjonctif«, *Français Moderne*, XXVII/1959, str. 199—205.

⁸ Neki smatraju da je tomu razlog bio ratni vihor u kojem se pojavilo njegovo djelo C. L. G., međutim, pravi je razlog tog zaborava bila predominacija historijsko-komparativističke metode u lingvistici onoga doba.

⁹ Ld., *Esquisse historique de la linguistique française*, Universitaire Pers Leiden 2, 1966, str. 140.

¹⁰ To više što cjelokupna Guillaumeova misao još nije dovoljno poznata i što predstoji jedna solidna egzegeza njegova objavljenog i neobjavljenog opusa.

Sociologija
i
Psihologija

Za razumijevanje de Saussureove i Guillaumeove lingvistike, odnosno za njihovu usporedbu, bitnu važnost ima razmatranje njihove polazišne točke, tj. način na koji oni pristupaju lingvistici. Ujedno će ti ideološki i metodološki načini pristupa lingvistici¹¹ biti u daljnjem razmatranju temelj za objašnjenje terminoloških i stvarnih razlika između njihovih teorija.

I jedan i drugi formirani su u školi historijske i komparativne lingvistike i u tradiciji indoeuropeistike, no ni jedan ni drugi ne stavljaju historijsku lingvistiku u središte svojih teorija. Obojica su, međutim, pokušala riješiti problem jezika u duhu svog vremena.¹²

Za de Saussureovu teoriju općenito se smatra da je obojena sociološkim problemima jezika, pa se prema tome i čitava »ženevska škola« zove *sociološkom*. Prema nekima¹³ njegov pojam *Langue* bio bi ustupak Durkheimu a *Parole* Tardeu. Međutim, to danas nije relevantno, budući da se lingvistika nakon de Saussurea razvila potpuno neovisno od sociologije; dapače, uvelike je utjecala na nju kao i na mnoge druge nauke. De Saussureov pristup problemu jezika doista je sociološki. On jezik promatra kao sredstvo komunikacije u ljudskom društvu. Svoja predavanja iz opće lingvistike on upravo počinje analizom procesa koji se odvija između dvaju sugovornika (*lokutora* i *adlokutora*). No bez obzira na direktan ili indirektan utjecaj Durkheima ili sociologije uopće na de Saussurea, ostaje činjenica da je njegova teorija određena sociološkim vidom jezika — njegovom društvenom ulogom. Definicija *jezika* (društvena norma) i *govora* (individualni akt) nosi to osnovno obilježje, mada on ne zaboravlja ni psihološki vid (*concept*). Slično je i s definicijom *jezičnog znaka* (*signe linguistique*) koji je po sebi proizvoljan, nemotiviran u odnosu na svoj predmet, ali je još uvijek društvena konvencija.¹⁴

Guillaumeov pristup lingvistici sasvim je drukčiji. On jezik promatra sa stanovišta misaonog procesa, kao određen mentalni mehanizam, individualiziran do krajnjih konsekvencija, tj. do samog

¹¹ Ideološki s obzirom na duh vremena koji je utjecao na njihovo stvaranje; metodološki s obzirom na način na koji oni pristupaju lingvistici. Ta se dva vida uvjetuju u velikoj mjeri.

¹² Polemika između Durkheima i Tardea, obilježila je doba u kojem je dozrijevala de Saussureova teorija; Guillaume je stvarao u kulturnoj klimi psihologije i psihoanalize.

¹³ Cf. Roland Barthes, »Éléments de Sémiologie«, *Le Degré zéro de l'Écriture, suivi de Éléments de Sémiologie*, Bibl. Méditations, éd. Gonthier, Paris, 1971, str. 95.

¹⁴ To je poznati problem »proizvoljnosti lingvističkog znaka« (arbitraire du signe linguistique).

intuitivnog akta, što bi se moglo pripisati utjecaju francuske kulturne baštine prve polovice XX st., čiji je začetnik bio H. Bergson.¹⁵ Jezik je za njega nesvjestan sadržaj, što bi se moglo pripisati kulturnoj klimi koju je stvorila psihoanaliza dvadesetih godina ovog stoljeća u Francuskoj, a čiji je najeklatantniji fenomen francuski nadrealizam. I na koncu, možda je najvrednije u Guillaumeovoj teoriji, barem sa stanovišta današnjeg razvoja lingvističke misli, njegovo nastojanje da zahvati u mentalne strukture *jezične djelatnosti (langage)*. Stoga se njegova teorija i naziva *psihomehanika* ili pak *psihosistematika*. Sam Guillaume nije izbjegavao izraz *strukturalizam*.¹⁶ Međutim za njega jezik nije jedan jedinstven sistem, već »*kompleksni sistem sistemâ*« (un système complexe de systèmes).

Da je njegova teorija ujedno psihološka i strukturalistička, svjedoče i naslovi periodike koju u Québecu izdaje njegov učenik Roch Valin, a u kojoj je i sam Guillaume objavio neke studije: »*Cahiers de linguistique structurale*«, od 5. broja »*Cahiers de psychomécanique du langage*«. Ne bi nas smjela mnogo čuditi ta sprega psihologije i strukturalizma, ako znamo da se o strukturalizmu počelo govoriti baš povodom »teorije oblika« u psihologiji. I, mada je danas pomalo zazorno govoriti o psihologiji i mentalizmu u lingvistici, ne treba zaboraviti na mjesto i ulogu koju je imala psihologija u lingvistici tridesetih godina XX st., osobito u Francuskoj. Posebnu je ulogu tih godina imao u lingvistici *Journal de Psychologie*, u kojem su svoje radove objavljivali mnogi eminentni francuski lingvisti. Ta odbojnost prema psihologizmu i mentalizmu u lingvistici velikim je dijelom plod utjecaja američke pozitivističke škole, koja je zbog svojih naučno-metodoloških skrupula izbacila *smisao* iz programa svog izučavanja. Međutim, danas se već nazire domet jednoga takvog znanstvenog stava, koji je, pridonijevši bez sumnje mnogo općoj lingvističkoj misli, već ispucao glavne adute i zašao na bezizlazne putove (distribucionalizam, transformacionalizam). To najbolje ilustrira izlet Chomskog u lingvistiku XVII st.¹⁷

Dok bi po svojoj naučnoj problematici Guillaumeova teorija predstavljala psihološko produblјivanje nekih vidova de Saussu-

¹⁵ Još nije dovoljno istražen utjecaj što ga je Bergson izvršio ne samo na književnost i lingvistiku nego i na francusku misao uopće.

¹⁶ Guiraud u svojoj *Grammaire*, P. U. F., Paris, 1958, govori o Guillaumeovoj teoriji u dva različita poglavlja: o psihološkoj gramatici, str. 55—57, i o strukturalnoj gramatici, str. 80.

¹⁷ Usp. Noam Chomsky, *Cartesian Linguistics*, New York, 1966, u francuskom prijevodu: *La linguistique cartésienne*, Paris, 1969.

reove lingvistike, ona je dijametralno oprečna američkoj lingvističkoj školi.¹⁸

Nas ovdje posebno zanima što je Guillaume mislio o sociologiji u lingvistici. Prije svega, on vrlo rijetko suprotstavlja svoju teoriju *explicite* nekoj drugoj teoriji ili mišljenju. Citati su u njegovim djelima prava rijetkost (Meillet, de Saussure i još neki). On se gotovo isključivo bavi izlaganjem vlastite teorije, i to najčešće na vrlo visokom stupnju apstrakcije. Samo nekoliko puta osvrnuo se na ulogu i mjesto sociologije u studiju jezika. Evo najkarakterističnijeg i najrječitijeg, iznesenog na kraju studije *Observation et explication dans la science du Langage*:¹⁹

»On s'égare et on égare ceux qui, sans y regarder de près, vous croient prôner que la linguistique est — doit être — une science sociologique. Le vrai est qu'elle l'est partiellement, bien moins qu'on ne se le figure, et nullement dans le plan où s'opère la construction architecturale, purement formelle (partout quantités de mouvement sous forme de mouvement), de la langue. En thèse générale, il conviendrait (...) de ne pas trop rabâcher le lieu commun que le langage est un fait social, car s'il est cela indubitablement dans la relation d'hommes qui s'en servent, il est bien autre chose que cela au profond de la pensée humaine qui en elle l'édifie, et s'édifie en lui et par lui. Une linguistique réaliste — le réalisme étant, selon la conception que nous en avons, de voir, par constatation et par compréhension, l'entière réalité des choses — une linguistique vraiment réaliste, ne confondant pas le réalisme avec un certain positivisme de facilité, devra prendre ses départs à deux rapports: le rapport social homme/homme et le rapport, d'un autre ordre, univers/homme; pratiquement le rapport universel/singulier, son dérivé qualitatif.«²⁰

Guillaume, prema tome, ne niječe svaki udio sociologije u lingvistici, nego traži jedno dublje ishodište općenitijeg karaktera. Moglo bi se pojednostavnjujući reći da on niječe ulogu sociologije u oblasti jezika, koji pripisuje odnosu *univers/homme*, dok je dopušta u odnosu *homme/homme*, što bi odgovaralo domeni govora. De Saussure nam ništa ne kaže o tome što se događa na prijelazu od pojma do zvučne slike kao ni što se događa u »crnoj kutiji«, ljudskoj glavi.²¹ Na to je pitanje pokušao upravo odgovoriti

¹⁸ Kao osnovna razlika navodi se često što je Guillaumeova lingvistika lingvistika riječi, dok je američka lingvistika — lingvistika rečenice.

¹⁹ Tekst te studije, kojom počinje *L. S. L.*, izvađen je iz rukopisa i nosi isto ime kao i studija objavljena u *Etudes Philosophiques*, 1958, kojom se završava *L. S. L.* Osim prvih nekoliko rečenica one se u potpunosti razlikuju, iako im je tematika ista.

²⁰ *L. S. L.*, str. 44—45.

²¹ Lingvistika, kao i mnoge druge znanosti, ostavlja znatnu marginu intuiciji. Mentalisti je izričito priznaju i ozbiljno tretiraju; čak i generativna gramatika, koja nastoji biti čistom pozitivističkom naukom, ostavlja lingvističkom instinktu govornog subjekta da prosudi da li je jedna rečenica gramatička ili nije.

Guillaume. Njegova teorija najvećim dijelom i nije nego produbljeno pitanje *značenja* (signifié) u sustavu de Saussureove lingvistike, dok *značeće* (signifiant) ima za njega sekundarnu vrijednost.²²

S obzirom na to da se kod Guillaumea proučavanje *značenja* poklapa s područjem *jezika* (langue), a proučavanje *značećeg* (signifiant) s područjem *govora* (parole, discours), razmotrit ćemo najprije pitanje podudarnosti i razilaženja u pogledu dihotomije *langue-parole*, koja je temelj i polazna točka kasnijeg strukturalizma i binarizma.²³

Jezik i govor Poznata de Saussureova dihotomija *langue-parole* proizlazi upravo iz njegova sociološkog naziranja na jezik: *langue* (društveno) i *parole* (individualno) u jeziku. Ta osnovna dihotomija bila je predmet mnogih diskusija i stanovitih kritika, te je kod nekih strukturalista doživjela poneku modifikaciju — najpoznatija je ona američke škole: kompetencija-performacija.²⁴

Guillaume je upoznao de Saussureovu teoriju od samog početka, tj. čim su objavljena de Saussureova predavanja iz opće lingvistike, godine 1916.²⁵ On ju je dapače neobično cijenio i, kao što smo rekli, ponekad citirao ili uspoređivao svoju teoriju s njom.

Međutim, njega kao i neke druge nije mogla u potpunosti zadovoljiti ta de Saussureova dihotomija, i to iz dva razloga:

1. Pojam dihotomije kao takve ne zadovoljava ga, jer za njega potpuna realnost jezične djelatnosti nije binom, već trinom: *causation obverse* + *causé construit* + *causation déverse*.²⁶

²² Govorni oblici proizlaze i oslanjaju se na strukture mišljenja, na dubinske psihičke strukture. Usp. Guiraud, o. c., str. 80.

²³ Pojam i termin *strukturalizam* došao je u lingvističku upotrebu poslije de Saussureove smrti.

²⁴ Suprotno američkoj školi za Guillaumea je *riječ* (vocable) osnovna jedinica *jezika* a *rečenica* (phrase) osnovna jedinica *govora*. Usp. o. c., str. 275, bilj. 6.

²⁵ Evo njegova osobnog svjedočanstva:

»Lecteur dès son apparition du *Cours de linguistique générale* de Saussure, il nous a semblait, dès ce moment, et toujours depuis, que la tâche de la preuve et de l'explication complète en la matière était un legs du maître à ses disciples. Ce sentiment, durant plus de trente ans, a inspiré l'ensemble de nos recherches et aujourd'hui encore il inspire cette étude.« (o. c., str. 221).

²⁶ »L'intégrale réalité du langage n'est pas le binôme: Causé construit / = la langue / + Causation déverse / = parole, en linguistique saussurienne, et mieux discours, en linguistique néo-saussurienne, pour la raison que dans la langue, *ouvrage construit en pensée* auquel se superpose un *ouvrage*

2. De Saussureov termin *parole* ne zadovoljava Guillaumea, i on ga kritizira sljedećim riječima:

»Pernicieux à la linguistique ont été la notion et le terme de parole. La célèbre formule saussurienne:

langage = langue + parole

postule implicitement la relation parler = discours, parole = discours, et pourrait, en conséquence, s'écrire:

langage = langue + parole /≠ discours/,

le terme parole s'y éliminant de lui-même du fait qu'il est communément admis (contre-postulat ruinant par le dedans le postulat premier dont il fait partie) que l'on peut parler autrement que par parole, par toute sorte de signes, par geste, par écrit.«²⁷

On se radije služi terminom *discours*, pogotovo kad se radi o indoevropskim jezicima.²⁸

Guillaume istražuje jezik u njegovu ishodištu, tamo gdje još nije realiziran, gdje još nije društveni fenomen, već isključivo sadržaj svijesti ili, još bolje, podsvijesti. On na tome i gradi svoju lingvistikku:

»La causation déverse ressortit au rapport social homme/homme. La causation obverse au rapport, qui n'est pas social, univers/homme. Il faut interroger ce rapport, et non le rapport social homme/homme, pour comprendre ce qu'est l'architecture du langage. Partant du rapport univers/homme on peut en science du langage retrouver les chemins qu'a suivis, pour se construire, le langage et dériver aisément de ce rapport le système entier des parties du discours d'une langue comme le français.«²⁹

construit en signes, la parole et, concurremment, l'écriture employées à la construction de ces signes font de même qu'eux partie intégrante de la langue, n'étant pas comme l'indique la formule saussurienne un en-dehors de la langue, situé au delà, mais un en-dedans... L'intégrale réalité, c'est le trinôme:

1) Causation obverse I, génératrice du causé construit qui est, dans le langage, la langue; + 2) Causé construit divisé en cas de lui-même qui sont chacun un cas de langue, le tout de la langue étant le tout du causé construit et *vice versa*; + 3) Causation déverse exprimant, portées (déversées) dans le discours dont elles deviennent les composantes, les conséquences nombreuses et diverses de chacun des cas — à la fois cas lui-même et cas de langue — dont le causé construit se recompose. Ces conséquences s'identifient aux effets de sens pouvant résulter de l'emploi discursif du cas de langue.« (L. S. L., str. 27—28).

²⁷ O. c., str. 28.

²⁸ Izraz *parole*, po Guillaumeu, opravdan je u semitskim jezicima »à racines et traitement interne de la racine« (usp. o. c., str. 36).

²⁹ O. c., str. 44.

Ovo se poimanje ne razlikuje mnogo od de Saussureova:

»L'étude du langage comporte donc deux parties: l'une, essentielle, a pour l'objet la langue, qui est sociale dans son essence et indépendante de l'individu; cette étude est uniquement psychique; l'autre, secondaire, a pour objet la partie individuelle du langage, c'est-à-dire la parole y compris la phonation: elle est psycho-physique.«³⁰

Pošto je utvrdio međusobnu ovisnost tih dvaju vidova jezične djelatnosti (langue, parole), de Saussureu se nametnulo pitanje koji je od njih predmet lingvističkog istraživanja. Odgovor je dosta nejasan i kolebljiv:

»On peut à la rigueur conserver le nom de linguistique à chacune de ces deux disciplines et parler d'une linguistique de la parole. Mais il ne faudra pas la confondre avec la linguistique proprement dite, celle dont la langue est l'unique objet.«³¹

Iako de Saussure dopušta à la rigueur izraz i pojam *lingvističke govora*, on se ipak od njih ograđuje i upotrebljava ih samo uz posebno objašnjenje. Guillaume je, naprotiv, vrlo decidan u tom pogledu. On čak ni rečenicu ne smatra predmetom lingvistike, tj. pripisuje joj epitet *governé*, a ne jezične pojave — *fait de discours*.³² U studiji *Observation et explication II*³³ Guillaume se mnogo jasnije izražava o odnosu pojmova i termina njegove i de Saussureove lingvistike.³⁴

»La causation du langage comprend trois moments successifs: a) Un moment de causation obverse, causateur du causé construit non encore existant; b) Un moment d'existence du causé construit, non encore employé; c) Un moment de causation déverse, porteur de l'emploi du causé construit, c'est le discours: d'où l'équation: causation déverse = discours; le causé construit, antécédent dans la causation du langage à la construction déverse, et donc au discours, c'est la langue: d'où l'équation: causé construit = langue; la causation obverse, c'est la causation mentale de la langue, c'est-à-dire du causé construit en pensée, et pas encore en signe: d'où l'équation: causation obverse = causation exclusivement mentale de la langue, c'est-à-dire du causé construit mentalement mais non encore physiquement édifié.

Le causé construit, c'est par *tempus primum* la langue, ouvrage construit en pensée et en pensée seulement, et par *tempus secundum*, la langue construite en pensée et en signe.«³⁵

³⁰ C. L. G., str. 37. De Saussure prema tom priznaje psihički karakter jezika na razini znanstvene metode.

³¹ *Ib.*, str. 39.

³² Usp. L. S. L., str. 221, bilj. 6.

³³ Usp. bilješka 20 ovog rada.

³⁴ Guillaume je neprestano revidirao i dotjeravao svoju teoriju. Prvo zbog svoje naučne rigoroznosti i, drugo, zbog potreba predavanja na Ecole des Hautes Etudes. Po mišljenju Robert-Léona Wagnera, postoje dvije verzije njegove teorije imenice i najmanje tri verzije psihosistematike glagolskog vremena (Usp. »Avant-propos« u L. S. L., str. 7).

³⁵ L. S. L., str. 276.

Prema tomu, Guillaume uvodi neke nove pojmove i termine, iako se njegova shema uglavnom poklapa s onom de Saussureovom. On prije svega između *langage* i *langue*, iz de Saussureovog sistema, umeće novi pojam *causation obverse*. Sam *causé construit* podijeljen je u dva *tempusa*: *konstruiran samo u misli* te *u misli i znaku*.

Sličnu proširenu shemu nalazimo i u njegovu poimanju *značućeg i značenja* (*signifiant, signifié*).

Značće Za de Saussurea je jezični znak »kombinacija pojma i akustičke slike« ili u drugoj formulaciji, mnogo poznatijoj, kombinacija: *signifiant — signifié*.
Značenje Jednadžba bi prema tome bila: *Znak (signe) = značće + značenje*.³⁶ I ta je formulacija doživjela neke modifikacije u povijesti strukturalizma, osobito kod Hjelmsleva koji umjesto nje uvodi dva para pojmovia *forme-substance* i *contenu-expression*.³⁷ Nema gotovo strukturalista koji se nije okušao i na ovoj de Saussureovoj dihotomiji (Ullmann, Benveniste i dr.).

Za Guillaumea je jezični znak nešto sasvim drugo: posrednik između dva »značenja«:

»Le signe est dans le langage médiateur entre le signifié de puissance et le signifié d'effet, le mécanisme de la relation en cause étant ce qui suit:

signifié de puissance → signe → signifié d'effet

Le terme de signifiant ne figure pas dans ce mécanisme de transition de l'amont à l'aval du phénomène, et la raison en est que ce terme correspond non pas à l'idée de signe, mais à celle d'une symphyse du signifié de puissance et du signe; en conséquence de quoi la relation mécanique ci-dessus figurée prend la réalité linguistique — que c'est le rôle du linguiste de faire connaître — la forme:

signifié de puissance → signe
(symphyse)

signifiant → signifié d'effet.³⁸

Sudeći po definiciji koju Guillaume daje za ta dva *signifié*, moglo bi se zaključiti da se iza *signifié d'effet* krije ono što se u gramatici i stilistici naziva vrijednost (*valeur*), tj. različite kontekstualne vrijednosti jedne riječi; to više što on tvrdi da se na području morfologije lingvistika (historijska i nehistorijska) bavila jedino tim problemom.³⁹ Međutim, kako objasniti shemu:

³⁶ Usp. C. L. G., str. 97—103.

³⁷ Usp. Louis Hjelmslev, *Essais Linguistiques*, Paris, 1971, str. 44.

³⁸ L. S. L., str. 246—247.

³⁹ Usp. *ib.*, str. 247.

signifie de puissance → signe
(symphyse)

signifiant

Signifié de puissance i *signe* tvore cjelinu koja postoji u jeziku prije nego se ostvare materijalno u *signifié d'effet*. *Signifiant* (značenje) pripada prema tome domeni jezika. To odgovara općem uvjerenju da morfologijom jezika vladaju određeni mentalni znakovi, jer se lingvistički znak ne konstruira *ad hoc* u govoru.

Problem lingvističkog znaka Guillaume pokušava zahvatiti mnogo dublje i kompleksnije, tražeći opću teoriju ne samo za osnovne oblike riječi već i za sve slučajeve u kojima se ona pojavljuje.⁴⁰ On pokušava da ujedno riješi pitanja morfologije i donekle sintakse, odnosno i sintakse kroz morfologiju.

Treba imati na umu da riječi (*cheval, maison* i sl.) ne postoje u govoru jednostavno zbog toga što smo ih izgovorili, što smo proizveli njihovu zvučnu sliku, tj. one još nemaju nikakav određen smisao, nisu aktualizirane — iako su izgovorene one pripadaju domeni apstraktnoga. U francuskom jeziku npr. dodavanje neodređenog člana imenici predstavlja prvi stupanj izlaska iz te apstrakcije, kod nekih jezika to su nastavci. Kod glagola je to *l'assiette verbale*.⁴¹

Budući da Guillaume razmatra problem jezičnog znaka u svojoj njegovoj kompleksnosti, morao je voditi računa i o kategorijama riječi općenito. U tom je pogledu važna njegova studija *Discernement et entendement dans les langues*, podnaslov *Mot et partie du discours*.⁴² Za njega riječ ne može imati značenje (*matière, signification*) a da pritom nema i prikladan oblik. I ne samo to, riječ ne može biti riječ a da ne bude imenica, glagol, pridjev, prilog. Kakva je geneza riječi, kako iz amorfne mase misli nastaje riječ koja ima sve potrebne koordinate da bi zauzela određeno mjesto u sistemu jezika? Evo što on kaže odmah na početku spomenute studije:

⁴⁰ Za Guillaumea nauka koja se bavi jezičnim znakovima jest psiho-semiologija:

«Chosir en pensée un signe chargé de porter et de transporter ce qui a été construit en pensée est l'ouvrage de la psychosémiologie (le terme *psycho-* rappelant que le choix, si libre soit-il, n'est jamais absolument immotivé et satisfait à des conditions peu rigoureuses, certes, mais néanmoins existantes de non-disconvenances.» (o. c., str. 242).

⁴¹ Usp. o. c., str. 33—34.

⁴² Usp. o. c., str. 87—98.

»Cette liaison étroite — au point d'être indissoluble — entre la matière et la forme du mot a son origine dans un mouvement oscillatoire qui porte alternativement le mot, au cours de sa genèse mentale, de l'universel au singulier, avec cette particularité que ce mouvement exclut dans la consécution des résultats toute récurrence, emporte d'instant en instant, dans sa marche, des conséquences continûment nouvelles...»⁴³

Kretanje misli, početno ili opetovano, od općega prema pojedinačnomu, Guillaume naziva *opération de discernement*, koja se sastoji:

»de discerner au sein d'un ensemble contemplé une chose particulière contenue sur laquelle s'arrête l'esprit et qu'il isole de toute autre, afin de la considérer séparément.«⁴⁴

Kretanje od pojedinačnoga prema općemu po svojoj je prirodi *opération d'entendement*:

»Il vise à reverser dans l'universel, aux fins d'intellection généralisatrice, le particulier qu'on a abstrait et qui, en conséquence, ne s'y trouve pas — de sorte que l'universel contemplé, plein au premier battement, apparaît vide au troisième et ne peut plus, dès lors, être particularisé qu'au titre de sa forme.«⁴⁵

U toku čitavog tog procesa riječ ostaje *otvorena* (mot ouvert, izraz posuđen od sinologa Burnaya), sve dok se pojam ne »izlije« u *govor*, tj. dok ne dobije konačan oblik i primjenu, dok se ne aktualizira. Riječ može imati dva izlaza iz *jezika* u *govor*: prostor ili vrijeme (dva antinomijska vida svemira). Kad se riječ završava u *svemiru-prostoru*, nastaje imenica; kad se završava u *svemiru-vremenu*,⁴⁶ nastaje glagol.⁴⁷

Međutim, koja je razlika između riječi *course* (trka) i *courir* (trčati), koje izražavaju isti fenomen? Odgovor glasi: »La différence n'est que, (...) d'entendement. Le mot *course* s'entend en dehors du temps (dans l'espace); le mot *courir* dans le temps.«⁴⁸

Mogla bi se postaviti ozbiljna zamjerka ovoj psihomehantičkoj teoriji kategorije riječi: kategorija riječi često ovisi o svom položaju u rečenici, koja je za Guillaumea dio *govora* a ne *jezika*. Tom je problemu Guillaume doskočio svojom *lingvistikom pozicije* (lin-

⁴³ O. c., str. 87.

⁴⁴ O. c., str. 87.

⁴⁵ O. c., str. 88.

⁴⁶ Guillaume često upotrebljava izraze »univers« i »universel«. Jasno je da se tu radi samo o mentalnom svemiru, svemiru ljudskih misli. On se tim operativnim pojmovima najviše služi u svojim studijama o članu, koji npr. u francuskom služi da imenicu iz područja *jezika* dovede na razinu *govora*, da joj omogući prijelaz iz općega u pojedinačno značenje. »Univers« bi se prema tomu u neku ruku odnosilo na pojam *jezika*.

⁴⁷ Usp. o. c., str. 90.

⁴⁸ O. c., str. 90.

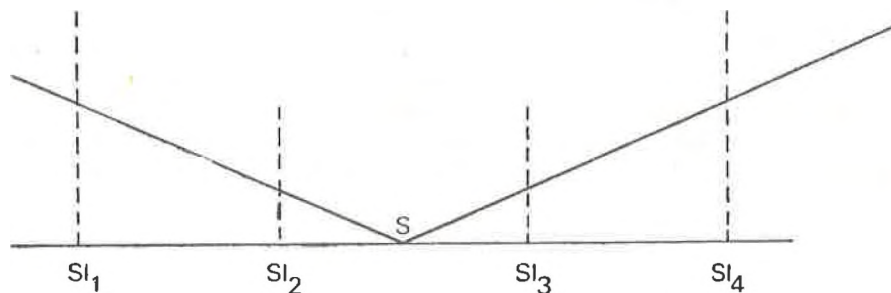
guistique de position), za razliku od de Saussureove *lingvistike opozicije*.⁴⁰ Ta bi lingvistika pozicije, po Guillaumeu, imala biti specijalna »tehnika« psihosistematike. Zadatak joj je da otkriva *pragove* (seuil), pozicije, kod kojih opozicije u jeziku počinju biti vidljive.⁵⁰

S pomoću operativnih pojmova *seuil*, *saisie*, *mouvement de pensée* pokušao je Guillaume riješiti problem homonimije i sinkretizma u francuskoj leksici i sintaksi glagola.⁵¹

Sinkronija Jedna je od najspornijih de Saussureovih dihotomijskih opozicija *sinkronija-dijakronija*. Moramo pritom podsjetiti da je uvođenje pojma sinkronije napravilo velik preokret u lingvistici, koja je do de Saussurea bila gotovo isključivo dijakronijska, tj. historijsko-komparativna. Sam de Saussure utrošio je najveći dio života i karijere na predavanje te historijsko-komparativne lingvistike. Iz doba u kojem je on živio i djelovao gotovo da i nema ozbiljnijeg sinkronijskog naučnog rada. Sinkroniju su u to doba predstavljale jedino normativne gramatike. Uvođenje sinkronije u krug znanstvenog istraživanja bio je poticaj da se lingvisti pozabave i živom jezič-

⁴⁰ Da bi jedan jezični elemenat mogao oponirati kojem drugomu, on mora najprije imati svoj određeni položaj u jeziku po kojem se razlikuje od ostalih elemenata (usp. o. c., str. 119).

⁵⁰ Radi ilustracije donosimo ovdje po sjećanju grafički prikaz kretanja pozicija francuske riječi si iz jedne neobjavljene studije prof. Gérarda Moigneta:

gdje je:

- SI₁ — adverb-phrase
- SI₂ — adverb-phrase ou d'adverbe
- SI₃ — adverb interrogatif
- SI₄ — conjonction hypothétique

⁵¹ Usp. Henri Bonnard, »Guillaume, il ya vingt ans«, *Langue Française*, I, février, 1969.

nom materijom, tj. sustavom jezika kojim se govori. Spoznaja da se jezik može objasniti bez obzira na svoju prošlost (i to ne samo da se objašnjava nego da i funkcionira), bila je neprocjenjiv doprinos općoj lingvistici. Postavio se međutim problem kako odrediti jedan sistem, kako ograničiti sisteme koji su se izmijenili u prošlosti jezika.

Guillaume pokušava na svoj način prevladati tu dihotomiju, zahvaćajući je sa strane dubinske sistematike jezika. Dijakronijske pojave u lingvistici mogu se objasniti na temelju općih karakteristika jezika, koje ne moraju obvezno biti plod izučavanja njegove povijesti. Osnovne karakteristike sistema jezika, u svim etapama svog razvoja, vladaju se po principima psihosistematike. Prividne formalne nepravilnosti dadu se objasniti jedino tim principima.

Guillaume je i sam vrlo dobro poznao dijakronijsku lingvistiku. Bio je učenik A. Meilleta i izišao je iz škole historijsko-komparativne lingvistike konca XIX i početka XX stoljeća. Po njegovu uvjerenju, teoretičar jezika mora dobro poznavati povijest jezika. Međutim, u svojim studijama često je morao polemizirati sa zabludama dijakronijske lingvistike. O tome najbolje svjedoči podnaslov njegove studije *La question de l'article*: »O jednom razlogu koji je sve do sada sprečavao usku i plodnu suradnju između lingvista-historičara i lingvista-teoretičara«. ⁵²

Guillaume najviše zamjera historičarima jezika što ne razlikuju, odnosno što identificiraju dvije vrste pojava u jeziku koje nisu istog reda (*ordre d'apparition* i *ordre de position*):

»L'ordre de position est celui du rapport des discernements dans le système qui les intègre et l'ordre d'apparition celui, antécédent, de leur apport à ce système.« ⁵³

Ordre d'apport je »une genèse longitudinalement conduite selon l'axe de la profondeur du temps«, a *ordre de rapport* je »une cinèse fixant le résultat sur le plan d'une coupe transversale interceptive ce qui s'est accompli antécédemment en genèse.« ⁵⁴ Njegova najveća zamjerka jest što historičari zanemaruju taj drugi vid (*cinèse*):

»De l'ordre cinétique succédant à l'ordre génétique, de sa nature propre et de ses moyens de détermination, il n'est pas exceptionnel que les bons linguistes historiens ignorent à peu près tout.« ⁵⁵

Povijesni studij jezika nije dovoljan da bi se u potpunosti shvatio sustav jezika. ⁵⁶

⁵² L. S. L., str. 157—166.

⁵³ O. c. str. 158.

⁵⁴ O. c., str. 158.

⁵⁵ O. c., str. 158.

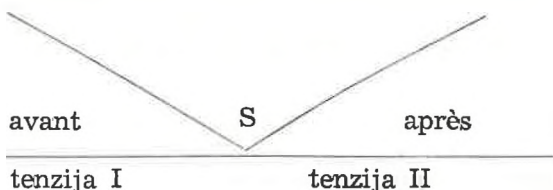
⁵⁶ Usp. L. S. L., str. 157—166.

Za razumijevanje Guillaumeove teorije sinkronije i dijakronije važan je pojam *enantiodromije*,⁵⁷ koju on pronalazi u činjenici da

»un discernement survenu historiquement très tard peut intéresser la partie initiale d'un système et, de même, un discernement survenu historiquement très tôt peut en intéresser la partie finale. Dans les deux cas il se produit une énantiodromie de la successivité qui fait que la cinèse intérieure du système construit une inversion de sa genèse constructive.«⁵⁸

Ovo svoje zapažanje on suprotstavlja mišljenju historičara jezika »da jezik mora u sebi vjerno ponavljati povijesni red svog stvaranja«. Za njega postoji relativna, ako ne i apsolutna neovisnost jednog konstruiranog sistema i genetskog reda kojim je on konstruiran.

Osnovno u svakom sistemu jezika jest to da postoji jedno *avant* (prije) i jedno *après* (poslije), što on figurativno prikazuje tzv. »binarnim tenzerom« (tenseur binaire):

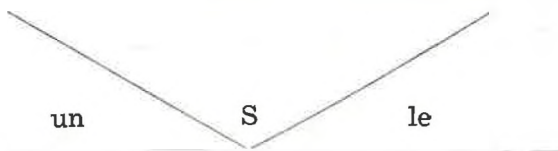

S je *seuil, saisie* (prag, prijelaz), mjesto gdje svijest presreće podsvijesni tok misli,

Tenzija I ide od općeg prema pojedinačnomu,

Tenzija II ide od pojedinačnoga prema općemu, s obzirom na S, *tenzija I* je centripetalna, *tenzija II* je centrifugalna.

Ta teorijska postavka primijenjena na sistem francuskih članova (neodređenog i određenoga) daje sljedeći *tenzer*:

S povijesnog stanovišta, tj. promatrano u svojoj genezi ili u dijakroniji, to je mišljenje pobijano činjenicom što se u povijesti francuskog jezika pojavio najprije određeni član (*le*) pa tek onda neodređeni (*un*). Guillaumeovo rješenje te poteškoće sastoji se u

⁵⁷ Od grčke riječi *ἐναντιοδρομία*, »trčanje unatrag« (course en sens inverse).

⁵⁸ L. S. L., str. 159.

tome što on smatra da je demarkaciona linija (S) između *un* i *le* sadržana u broj 1 (kategorija člana proizlazi iz kategorije broja) i da je bilo lakše i komotnije da se kategorija člana distancira od kategorije broja u pozitivnom nego u negativnom smjeru, tj. da je u tom procesu djelovala najprije centrifugalna sila (*le*, pojedinačno $\approx$ opće) a tek onda centripetalna (*un*, opće $\approx$ pojedinačno).⁵⁹ Jezici koji nemaju neodređenog člana, imaju tenziju I u kategoriji broja.

Svoja metodska shvaćanja i poglede na tu problematiku izrazio je u gore navedenoj studiji sljedećim riječima:

»La reconstruction analytique des systèmes linguistiques, (...) est une opération interdite à l'historien décidé à ne pas voir dans la formation d'une langue que des faits simples, tels que la création de l'article dit défini à partir d'une forme de démonstratif ou celle de l'article dit indéfini à partir du numéral 1. A une observation souvent demeurée simpliste des faits historiques doit se substituer, en bonne méthode, une observation qui ne sera jamais trop fine (et qui pour avoir la finesse requise devra s'aider de la réflexion abstraite) de ce qui est historiquement accompli, et cache en soi une complication généralement insoupçonnées.«⁶⁰

Guillaumeovi pogledi na problem odnosa sinkronije i dijakronije mogu se sažeto izraziti rečenicom kojom se često služe njegovi sljedbenici: »*L'histoire n'explique pas tout.*«

To bi bile ukratko osnovne saussureovske koordinate Guillaumeove lingvističke teorije. Napominjemo da je Guillaume izgradio svoju teoriju uglavnom na proučavanju problema francuskog člana i glagola te donekle, bar koliko se za sada zna, imenice.

Mi ćemo ostati u okvirima našeg naslova, jer bi teorija glagola, na primjer, zahtijevala poseban osvrt. Nastojali smo, uz sav rizik simplifikacije i vulgarizacije, prikazati neke njegove osnovne postavke i približiti ih današnjem načinu mišljenja u lingvistici. Prikazati njegovu teoriju člana ili glagola značilo bi služiti se njegovom originalnom terminologijom, što bi na današnjem stupnju njezina poznavanja bilo preuranjeno.

Guillaume je jedan od prvih suvremenih lingvista koji je pokušao teoretizirati jezik uvođenjem dedukcije u svoju metodu, po čemu je prethodnik najnovijih lingvističkih stremljenja. U budućnosti će ova teorija naći svoje odgovarajuće mjesto u razvoju lingvističke misli. Da bi se to ostvarilo, bit će prije svega potrebno objelodaniti kritičko izdanje cjelokupnog njegova opusa i svesti njegovu terminologiju u okvire razumljivosti i pristupačnosti širemu krugu specijalista.

⁵⁹ O. c., str. 167.

⁶⁰ O. c., str. 165.

V. Čosić: G. GUILLAUME A LA LUMIÈRE DE LA LINGUISTIQUE SAUSSURIENNE

Résumé

Cet article d'approche essaie de rendre justice à un linguiste français souvent trop oublié — Gustave Guillaume — en comparant sur certains points sa théorie avec celle du grand maître genevois — Ferdinand de Saussure. Cependant, ce n'est pas une étude purement comparative mais plutôt un procédé méthodologique qui consiste à partir du connu pour se diriger vers l'inconnu. On a pris comme point de départ certains aspects de la théorie saussurienne parce qu'ils sont devenus la base de toutes les théories linguistiques modernes. Les notions comme: *langage-langue-parole*, *signifiant-signifié*, *synchronie-diachronie* deviennent ainsi indispensables pour la compréhension de la linguistique moderne. Tout ce qui ne cadre pas avec ces catégories risque de rester incompréhensible.

On a constaté que la théorie de Guillaume touche tous les problèmes essentiels qu'a traités de Saussure mais d'un autre point de vue qui est psychomécanique et mentaliste, d'où les différences de terminologie. Bien qu'il reconnaisse la part de la sociologie dans l'activité linguistique de l'homme plus particulièrement dans le discours, il lui conteste toute pertinence dans la *linguistique* qui est une science de la *langue*. Sa théorie se situe du côté de la *langue*. Elle n'est en dernière analyse qu'un aspect plus approfondi du signifié saussurien. Guillaume étudie le langage là où le sociologique n'a pas d'accès. *Causation abverse*, *causé construit*, *causation déverse* ne sont ainsi qu'un aspect plus articulé du binôme langue-parole. Le signe linguistique n'est pas pour lui seulement un phénomène physique. Il est porteur et remorqueur du *signifié de puissance* et doit être d'abord construit en pensée pour pouvoir être utilisé dans le discours. Le choix du signe linguistique appartient à la *psycho-sémiologie*, nouvelle discipline linguistique créée par G. Guillaume. La *psycho-systématique* construit en pensée ce qu'on attache ensuite au signe. C'est aussi par les principes de la psycho-systématique que Guillaume essaie de résoudre les difficultés que suscite la dichotomie synchronie-diachronie.

Le fait que beaucoup de linguistes français à l'heure actuelle ont recours à cette théorie laisse espérer qu'elle connaîtra une application plus large à l'avenir, d'autant plus qu'elle tient compte des catégories grammaticales classiques: nom, verbe, pronom, article... Ces catégories qu'on oublie trop souvent mais qui ne cessent pas pour autant d'être la structure la plus profonde de la langue, surtout le nom et le verbe.